RAQAMLI AXBOROT MAKONIDA MANIPULYATIV KOMMUNIKATSIYA VA IJTIMOIY ZIDDIYATLARNING KUCHAYISH DIALEKTIKASI

Rahimov Ravshanjon Ne'matjon o'g'li
Namangan davlat universiteti tadqiqotchisi
Telefon raqam: +998 93 678 70 80

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada raqamli axborot makonidagi manipulyativ kommunikatsiya va ijtimoiy ziddiyatlarning kuchayishi o'rtasidagi dialektik bog'liqlik tadqiq etiladi. Muallif raqamli texnologiyalar kommunikativ erkinlikni misli ko'rilmagan darajada kengaytirgani va ayni paytda manipulyatsiya imkoniyatini misli ko'rilmagan darajada oshirgani bir hodisaning ikki tomoni ekanligini asoslaydi. Ishontirish va manipulyatsiyani farqlash mezoni sifatida oshkoralik sinovi taklif etiladi: asosli dalil oshkor etilganda o'z kuchini saqlaydi, manipulyatsiya esa fosh etilgan zahoti ishlamay qoladi. Tadqiqotda Yu. Habermasning kommunikativ va strategik harakat farqi, S. Zubofning nazorat kapitalizmi konsepsiyasi, K. Sanstaynning guruhli qutblanish qonuni hamda Frankfurt maktabining madaniyat sanoati tahlili metodologik tayanch sifatida qo'llaniladi. Yakuniy qismda ikkinchi darajali dialektik halqa — manipulyatsiyaga qarshi shubhaning o'zi yangi zaiflikka aylanishi asoslanadi.

Kalit so'zlar: manipulyativ kommunikatsiya, raqamli makon, dialektika, ishontirish va manipulyatsiya, kommunikativ harakat, strategik harakat, e'tibor iqtisodiyoti, guruhli qutblanish, filtr pufagi, nazorat kapitalizmi, axloqiy-hissiy kontent, umumiy shubha, kalibrlangan ishonch, madaniyat sanoati, baholash mezonlari.

KIRISH

Raqamli axborot makonining shakllanishi kommunikatsiya tarixidagi eng keskin o'zgarishlardan biri bo'ldi. O'tgan asrlar davomida ommaviy auditoriyaga murojaat qilish imkoniyati tor doiradagi institutlar — nashriyotlar, telekanallar, gazetalar ixtiyorida edi. Raqamli platformalar mazkur monopoliyani buzdi va har bir foydalanuvchiga nashriyot imkoniyatini berdi. Mazkur o'zgarish kommunikativ erkinlikning tarixiy kengayishi sifatida baholandi va mazkur baho o'z asosiga ega. Ayni paytda o'sha davrda manipulyatsiya imkoniyatlari ham misli ko'rilmagan darajada oshdi: har bir foydalanuvchining qiziqishi, hissiy reaksiyasi va xulq-atvor namunasi qayd etiladigan, tahlil qilinadigan va ta'sir ko'rsatish uchun ishlatiladigan muhit vujudga keldi. Mazkur ikki hodisa ko'pincha alohida tahlil qilinadi: biri yutuq, ikkinchisi yon ta'sir sifatida. Mazkur maqolaning boshlang'ich tezisi esa boshqacha — ular bitta tuzilmaning ikki tomoni bo'lib, ularni ajratib tahlil qilish masalaning mohiyatini yashiradi. Aynan shu ichki ziddiyat dialektik tahlilni talab qiladi. Tahlilning birinchi sharti ishontirish va manipulyatsiyani aniq farqlashdir, chunki har qanday ta'sir ko'rsatishni manipulyatsiya deb atash tushunchani mazmunsiz qiladi. Ishontirish adresatga baholashi mumkin bo'lgan asoslarni taqdim etadi va uning hukm chiqarish qobiliyatiga murojaat qiladi. Manipulyatsiya esa mazkur qobiliyatni chetlab o'tadi: u hissiyot, e'tibor yoki kognitiv xatoliklar orqali ishlaydi. Mazkur farqni aniqlashning eng ishonchli vositasi oshkoralik sinovi hisoblanadi. Asosli dalil oshkor etilganda o'z kuchini yo'qotmaydi: dalil ekanligini bilgan holda ham uni baholash mumkin va u ishonarli bo'lsa, qabul qilinadi. Manipulyatsiya esa fosh etilgan zahoti ishlamay qoladi —

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

yashirinlik uning ishlash sharti hisoblanadi. Aynan shu sinov manipulyatsiyaning axloqiy muammosini ham ochib beradi: u insonni hukm chiqaruvchi sub'ekt sifatida emas, boshqariladigan obyekt sifatida ko'radi. Yu. Habermas ishlab chiqqan farqlash mazkur mezonni nazariy jihatdan asoslaydi. Olim kommunikativ harakatni — o'zaro tushunishga yo'naltirilgan muloqotni va strategik harakatni — o'z maqsadiga erishishga yo'naltirilgan ta'sirni ajratadi. Manipulyatsiya mazkur tasnifda alohida o'rin egallaydi: u strategik harakat bo'lib, kommunikativ harakat qiyofasida taqdim etiladi. Shu bois u parazit xarakterga ega — u boshqalarning samimiy muloqotga kirishayotgani haqidagi umumiy taxmin hisobiga ishlaydi.

Manipulyatsiyaning raqamli makondagi keng tarqalishini shaxsiy niyatlar bilan izohlash yetarli emas va bu masalaning eng muhim jihatidir. S. Zubof nazorat kapitalizmi konsepsiyasida iqtisodiy mantiqni tahlil qilib, foydalanuvchi xulq-atvori haqidagi ma'lumot xomashyoga, uning asosida tuzilgan bashorat esa mahsulotga aylanishini ko'rsatadi. Mazkur modelda platformaning daromadi foydalanuvchining e'tibori bilan belgilanadi va shu bois e'tiborni ushlab turish asosiy texnologik vazifaga aylanadi. Shundan muhim xulosa kelib chiqadi: ziddiyatli kontentning kuchayishi uchun hech kimning bunday maqsadi bo'lishi shart emas. Agar tizim e'tiborni maksimallashtirishga sozlangan bo'lsa va hissiy jihatdan kuchli kontent e'tiborni ko'proq tortsa, tizim bunday kontentni avtomatik ravishda ustun qo'yadi. U. Bredi va hammualliflarining tadqiqoti mazkur bog'liqlikni empirik tasdiqlaydi: axloqiy-hissiy so'zlarning mavjudligi xabarning tarqalish ehtimolini oshiradi. Natija — niyatsiz hosil bo'lgan tizimli siljish: platforma kelishuvdan ko'ra qarama-qarshilikni rag'batlantiradi, chunki qarama-qarshilik ko'proq e'tibor keltiradi. Ziddiyatning kuchayishidagi ikkinchi mexanizm guruhli qutblanish qonuni bilan bog'liq. K. Sanstayn bir xil fikrdagi kishilarning muhokamasi guruhni dastlabki moyilligi yo'nalishida yanada keskinroq pozitsiyaga siljitishini ko'rsatdi. Mazkur qonuniyat raqamli muhitda alohida kuch oladi, chunki bu yerda bir xil qarashdagi kishilarni topish va ular bilan doimiy muloqotda bo'lish juda oson. Natijada muhokama fikrni tekshirish vositasidan uni radikallashtirish mexanizmiga aylanishi mumkin. E. Pariser taklif etgan filtr pufagi tushunchasi mazkur jarayonning algoritmik jihatini tavsiflaydi: tizim foydalanuvchiga uning oldingi tanlovlariga mos kontentni taqdim etadi va shu orqali uning axborot muhitini toraytiradi. Shu bilan birga, ilmiy halollik mazkur masaladagi empirik manzaraning bir xil emasligini qayd etishni talab qiladi: ayrim tadqiqotlar ijtimoiy tarmoqlar, aksincha, o'zgacha qarashlarga duch kelish ehtimolini oshirishini ko'rsatadi. Ehtimol, qutblanishda algoritmik yopilishdan ko'ra foydalanuvchining o'zi amalga oshiradigan tanlov — o'ziga yoqmagan manbadan ongli voz kechish — kattaroq rol o'ynaydi. Frankfurt maktabi an'anasi mazkur masalaga tarixiy chuqurlik beradi. M. Xorkxaymer va T. Adornoning madaniyat sanoati tahlili ommaviy madaniyat mahsulotlarining standartlashuvi va iste'molchi ongining bir qolipga solinishini ko'rsatgan edi; G. Markuze esa bir o'lchovli inson konsepsiyasida tanqidiy fikrning yo'qolishini tahlil qildi. Raqamli makon mazkur tahlilga muhim tuzatish kiritadi: bugungi manipulyatsiya standartlashtirish emas, individuallashtirish orqali ishlaydi — har bir foydalanuvchiga aynan unga mos keladigan ta'sir tanlanadi.

Dialektik tahlilning eng muhim bosqichi esa ikkinchi darajali halqa bilan bog'liq. Manipulyatsiyaning keng tarqalishi tabiiy himoya reaksiyasini — umumiy shubhani keltirib chiqaradi. Biroq mazkur shubha himoya bermaydi: hamma narsaga shubha qilgan inson hech qanday dalilni qabul qila olmaydi va shu bois har qanday qarashni teng asosli deb hisoblay boshlaydi. Mazkur holat esa manipulyatsiya uchun yangi, yanada qulay maydon yaratadi. Shu tariqa manipulyatsiyaga qarshi vosita o'z navbatida yangi zaiflikka aylanadi va bu dialektik rivojlanishning yangi bosqichini tashkil etadi. Mazkur dialektikaning tarixiy o'lchovini ham e'tiborga olish zarur. Har bir yangi

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

kommunikatsiya texnologiyasi — bosmaxonadan radio va televideniyegacha — dastlab ma'rifat vositasi sifatida qabul qilingan va keyinchalik manipulyatsiya quroli sifatida ham ishlatilgan. Shu ma'noda raqamli makondagi vaziyat tarixan yangi emas. Yangilik esa ikki jihatda: birinchidan, ta'sir individuallashtirilgan — har bir foydalanuvchiga alohida moslashtirilishi mumkin; ikkinchidan, ta'sirning natijasi darhol o'lchanadi va shu orqali usul uzluksiz takomillashtirib boriladi. Mazkur ikki xususiyat raqamli manipulyatsiyani oldingi shakllardan sifat jihatidan farqlaydi. Mazkur masalada muhim metodologik ehtiyotkorlik ham zarur. Har qanday ijtimoiy ziddiyatni manipulyatsiya natijasi deb talqin qilish — tahlilning keng tarqalgan, biroq asossiz usulidir. U real manfaat to'qnashuvlarini va asosli norozilikni ko'rinmas qiladi hamda ishtirokchilarni mustaqil sub'ekt emas, tashqi ta'sir obyekti sifatida ko'rsatadi. Manipulyatsiya mavjud keskinlikni kuchaytiradi va unga shakl beradi, biroq uni yo'qdan bor qilmaydi. Shu bois to'g'ri savol «bu ziddiyat manipulyatsiya natijasimi?» emas, «mavjud ziddiyat qanday kuchaytirildi va kimning foydasiga yo'naltirildi?» degan savoldir. Maqolaning maqsadi manipulyativ kommunikatsiya va ijtimoiy ziddiyatlarning kuchayishi o'rtasidagi dialektik bog'liqlikni aniqlash va unga qarshi turishning asoslangan yo'nalishlarini belgilashdan iborat. Tadqiqot vazifalari: ishontirish va manipulyatsiyani farqlash mezonini asoslash; manipulyatsiyaning tuzilmaviy ildizini ko'rsatish; ziddiyat kuchayishining dialektik halqalarini tahlil qilish hamda qarshi turish yo'nalishlarini ishlab chiqishdan iborat. Ish dialektik tahlil, tizimli yondashuv va qiyosiy metodlarga tayanadi. Ilmiy yangilik ikkinchi darajali dialektik halqani — umumiy shubhaning yangi zaiflikka aylanishini asoslashdan iborat.

1. Ishontirish va manipulyatsiya: farqlash mezoni: Oshkoralik sinovining amaliy qo'llanilishi oddiy: ta'sir usulini adresatga ochiq aytganda u o'z kuchini saqlaydimi? «Men sizni bu dalil bilan ishontirmoqchiman» degan bayonot dalilning kuchini kamaytirmaydi. «Men sizda shoshilinchlik hissi hosil qilib, o'ylashga vaqt qoldirmaslikka harakat qilyapman» degan bayonot esa usulni butunlay ishdan chiqaradi. Mazkur mezon manipulyatsiyaning uch asosiy turini aniqlash imkonini beradi. Birinchi tur — hissiy manipulyatsiya: qo'rquv, g'azab yoki rashk hosil qilish orqali ratsional baholashni to'xtatish. Ikkinchi tur — e'tiborni boshqarish: muhim ma'lumotni ko'rsatmaslik yoki ikkinchi darajali masalani birinchi o'ringa chiqarish. Uchinchi tur — kognitiv xatoliklardan foydalanish: takrorlash orqali ishonch hosil qilish, taqqoslash nuqtasini o'zgartirish, soxta tanlov taqdim etish. Muhim nuqta shundaki, mazkur turlarning hech biri yolg'on ma'lumotni talab qilmaydi. Manipulyatsiya to'liq rost faktlar asosida ham amalga oshirilishi mumkin — tanlash, tartiblash va urg'u berish orqali. Aynan shu sabab dezinformatsiyaga qarshi kurash manipulyatsiya muammosini hal qilmaydi: faktlarni tekshirish mexanizmi rost faktlardan tuzilgan manipulyatsiyani aniqlamaydi.

2. Manipulyatsiyaning tuzilmaviy ildizi: Raqamli makondagi manipulyatsiyani alohida aktorlarning niyati bilan izohlash eng keng tarqalgan, biroq eng kam samarali yondashuvdir. U muammoni axloqiy masalaga aylantiradi va yechimni niyatni tuzatishda qidiradi, holbuki mexanizm niyatdan mustaqil ishlaydi. Tuzilmaviy izoh boshqacha: e'tibor cheklangan resurs bo'lgan muhitda platformalar uning uchun raqobatlashadi; hissiy jihatdan kuchli kontent e'tiborni samaraliroq tortadi; shu bois e'tiborni maksimallashtirishga sozlangan algoritm bunday kontentni avtomatik ravishda ustun qo'yadi. Zanjirning hech bir bo'g'inida ziddiyatni kuchaytirish niyati mavjud emas, natija esa aynan shunday bo'ladi. Mazkur izohning amaliy ahamiyati shundaki, u yechimni ham boshqa joyda qidirishga undaydi. Agar sabab rag'batlantirish tuzilmasida bo'lsa, uni axloqiy da'vatlar bilan o'zgartirib bo'lmaydi: o'zgarishi kerak bo'lgan narsa — optimallashtirish maqsadining o'zi. Tuzilmaviy izohning yana bir muhim natijasi — javobgarlik masalasining qayta qo'yilishi. Agar ziddiyatli kontentning kuchayishi tizim xususiyatidan kelib chiqsa, javobgarlik faqat alohida

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

foydalanuvchilarga yoki kontent mualliflariga yuklanishi mumkin emas. Mazkur xulosa platformalarning o'z algoritmlari natijasi uchun javobgarligi masalasini ko'taradi va u bugungi kunda xalqaro miqyosda eng faol muhokama qilinayotgan huquqiy masalalardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, tuzilmaviy izohni mutlaqlashtirish ham xato bo'ladi. Algoritm imkoniyat yaratadi, undan ongli foydalanadigan aktorlar esa mavjud va ularning faoliyati alohida masala hisoblanadi. To'liq tahlil ikkala darajani ham qamrab olishi lozim.

3. Ziddiyat kuchayishining dialektik halqalari: Birinchi halqa quyidagicha ishlaydi: e'tiborga bo'lgan raqobat hissiy kontentni rag'batlantiradi; hissiy kontent guruhlararo qarama-qarshilikni kuchaytiradi; kuchaygan qarama-qarshilik yangi hissiy kontent uchun material beradi. Halqa o'z-o'zini quvvatlaydi va tashqi aralashuvsiz jadallashib boradi. Ikkinchi halqa guruhli qutblanish bilan bog'liq: bir xil qarashdagi muhit fikrni radikallashtiradi; radikallashgan fikr boshqa qarashdagilar bilan muloqotni qiyinlashtiradi; muloqotning qiyinlashuvi esa bir xil qarashdagi muhitga qaytishni rag'batlantiradi. Uchinchi halqa — ikkinchi darajali va eng nozik halqa — manipulyatsiyaga qarshi himoya reaksiyasidan kelib chiqadi. Umumiy shubha holatida inson har qanday axborotni manfaatdor tomonning mahsuli deb hisoblay boshlaydi. Natijada rost va yolg'on axborot teng maqomga ega bo'ladi, tanlov esa dalil asosida emas, oldindan mavjud moyillik asosida amalga oshiriladi. Uch halqa bir-biridan mustaqil emas: ular bir tizimda ishlaydi va bir-birini quvvatlaydi. E'tiborga bo'lgan raqobat qutblangan kontentni ko'paytiradi; qutblanish manipulyatsiyaga qulay sharoit yaratadi; manipulyatsiyaning sezilishi esa umumiy shubhani kuchaytiradi, umumiy shubha o'z navbatida hissiy, dalilsiz kontentga nisbatan himoyani zaiflashtiradi va birinchi halqani yangidan quvvatlaydi. Uchinchi halqaning xavfi shundaki, u himoya niqobi ostida ishlaydi: shubha qilayotgan inson o'zini tanqidiy fikrlayotgan deb hisoblaydi. Aslida esa tanqidiy fikrlash va umumiy shubha bir-biriga qarama-qarshi holatlardir — birinchisi dalilni baholaydi, ikkinchisi baholashdan bosh tortadi.

4. Qarshi turish yo'nalishlari va baholash mezonlari: Birinchi yo'nalish — kalibrlangan ishonchni shakllantirish. Maqsad ishonchni oshirish ham, kamaytirish ham emas, uni manba sifatiga mos ravishda taqsimlash qobiliyatini rivojlantirishdir. Mazkur ko'nikma aniq amallarga ajraladi: manba kimligini aniqlash, uning manfaatini baholash, da'voni mustaqil manba bilan solishtirish. Ikkinchi yo'nalish — manipulyativ usullarni tanish. Oshkoralik sinovidan kelib chiqadigan amaliy qoida shundaki, usulni tanish uning kuchini kamaytiradi. Shu bois shoshilinchlik hosil qilish, hissiy bosim va soxta tanlov kabi usullarni o'rgatish bevosita himoya vositasi hisoblanadi. Uchinchi yo'nalish — qarama-qarshi qarash bilan sifatli muloqot tajribasi. Guruhli qutblanish halqasini uzishning yagona ishonchli yo'li bir xil fikrdagi muhitdan tashqariga chiqishdir, biroq mazkur chiqish muloqot madaniyati sharti bilan samarali bo'ladi: tasodifiy to'qnashuv qutblanishni kuchaytiradi. Uchinchi yo'nalishning amalga oshirilishida muhim shart mavjud: muloqot tasodifiy emas, tashkil etilgan bo'lishi lozim. Ijtimoiy tarmoqdagi qarama-qarshi fikr bilan tasodifiy to'qnashuv odatda qutblanishni kuchaytiradi, chunki u raqib pozitsiyasini eng keskin ko'rinishda taqdim etadi. Tashkil etilgan muhokama esa boshqa natija beradi, chunki unda tomonlar bir-birining dalilini tinglashga majbur bo'ladi. To'rtinchi yo'nalish — platforma darajasidagi o'zgarishlar. Optimallashtirish maqsadini e'tibordan boshqa ko'rsatkichga ko'chirish, kontent manbasini ko'rsatish va tarqatishdan oldin tanaffus hosil qiluvchi yechimlar tuzilmaviy darajada ta'sir ko'rsatadi. Baholash mezonlari sifatida quyidagilar taklif etiladi: manipulyativ usullarni tanish ko'nikmasi darajasi; ishonchning manba sifatiga qarab tabaqalanganligi; o'zgacha qarashdagi manbalardan foydalanish ulushi; hissiy kontentni tekshirmasdan tarqatish chastotasi; hamda muhokamaning qarama-qarshi pozitsiyani tushunish bilan yakunlanish darajasi. Oxirgi mezon eng murakkab, biroq eng mazmunli hisoblanadi:

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

raqib pozitsiyasini uning o'zi tan oladigan darajada bayon eta bilish haqiqiy muhokamaning ishonchli belgisidir.

XULOSA

O'tkazilgan dialektik tahlil raqamli makondagi kommunikativ erkinlikning kengayishi va manipulyatsiya imkoniyatlarining o'sishi bitta tuzilmaning ikki tomoni ekanligini ko'rsatdi. Ularni alohida hodisalar sifatida tahlil qilish masalaning mohiyatini yashiradi va yechimni noto'g'ri yo'nalishda qidirishga olib keladi. Ikkinchidan, ishontirish va manipulyatsiyani farqlashning ishonchli mezoni oshkoralik sinovidir: asosli dalil oshkor etilganda o'z kuchini saqlaydi, manipulyatsiya esa fosh etilgan zahoti ishlamay qoladi. Yashirinlik manipulyatsiyaning tasodifiy belgisi emas, uning ishlash shartidir. Uchinchidan, manipulyatsiya yolg'on ma'lumotni talab qilmaydi — u to'liq rost faktlar asosida ham amalga oshirilishi mumkin. Shu bois faktlarni tekshirish mexanizmlari manipulyatsiya muammosini hal qilmaydi va alohida vositalar zarur bo'ladi. To'rtinchidan, ziddiyatli kontentning kuchayishi uchun hech kimning bunday niyati bo'lishi shart emas. E'tiborni maksimallashtirishga sozlangan tizim hissiy kontentni avtomatik ustun qo'yadi va natija niyatdan mustaqil ravishda hosil bo'ladi. Shu bois axloqiy da'vatlar emas, rag'batlantirish tuzilmasidagi o'zgarish samarali bo'ladi. Beshinchidan, filtr pufagi masalasida empirik manzara bir xil emas: ayrim tadqiqotlar ijtimoiy tarmoqlar o'zgacha qarashlarga duch kelish ehtimolini oshirishini ko'rsatadi. Ehtimol, qutblanishda algoritmik yopilishdan ko'ra foydalanuvchining ongli tanlovi kattaroq rol o'ynaydi. Oltinchidan, maqolaning asosiy dialektik xulosasi ikkinchi darajali halqaga tegishli: manipulyatsiyaga qarshi tabiiy himoya reaksiyasi — umumiy shubha — o'z navbatida yangi zaiflikka aylanadi. Hamma narsaga shubha qilgan inson dalilni baholash qobiliyatini yo'qotadi va tanlovni moyillik asosida amalga oshira boshlaydi. Yettinchidan, shu bois qarshi turishning maqsadi shubhani kuchaytirish emas, kalibrlangan ishonchni shakllantirishdir. Tanqidiy fikrlash va umumiy shubha bir-biriga qarama-qarshi holatlardir: birinchisi dalilni baholaydi, ikkinchisi esa baholashdan butunlay bosh tortadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ergashbaev S. O'zbekiston sharoitida uzluksiz ta'lim tizimi orqali yoshlarning ma'naviy dunyoqarashini rivojlantirish // Объединяя студентов: международные исследования и сотрудничество между дисциплинами. — 2025. — Т. 1, № 1. — С. 314—316.
2. Habermas J. The Theory of Communicative Action. Vol. 1: Reason and the Rationalization of Society / transl. by T. McCarthy. — Boston: Beacon Press, 1984. — 465 p.
3. Zuboff S. The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. — New York: PublicAffairs, 2019. — 704 p.
4. Ergashbayev S. Uzluksiz ta'lim tashkil etish orqali yoshlarning ma'naviy-falsafiy dunyoqarashini yuksaltirish // Bulletin of Contemporary Researches: Multidisciplinary. — 2025. — Vol. 1, № 1. — P. 10—13.
5. Sunstein C.R. #Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media. — Princeton, NJ: Princeton University Press, 2017. — 310 p.
6. Brady W.J., Wills J.A., Jost J.T., Tucker J.A., Van Bavel J.J. Emotion Shapes the Diffusion of Moralized Content in Social Networks // Proceedings of the National Academy of Sciences. — 2017. — Vol. 114, № 28. — P. 7313—7318.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

7. Mirzaolimjon og'li M.M., Shohbozbek E. Yangi O'zbekistonning ta'lim siyosati va universitetlarning yangi modellari // Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari. — 2025. — Vol. 16, № 01. — B. 325—328.
8. Pariser E. The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You. — New York: Penguin Press, 2011. — 294 p.
9. Хоркхаймер М., Адорно Т. Диалектика Просвещения: Философские фрагменты. — М.; СПб.: Медиум, Ювента, 1997. — 312 с.
10. Marcuse H. One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society. — Boston: Beacon Press, 1964. — 260 p.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.